

A magyar jobbágyokról.

A magyarországi jobbágy állapot a Róbert Károlytól 1514-ig. Irta Nagy Benjámin. Budapest, 1896. 8-r. 62 l.

Rövid, nem kimerítő, de nem is épen értéktelen értekezés. Nagy anyagot választott a szerző, de szűk határok között tárgyalja s így nagyon természetesen, csak a főbb vonásokra szorítkozhatik.

Előszavában fölhozza, hogy a jobbágyság összefüggő történetének a megírásával, avagy csak a részletekkel is, nagyon kevesen foglalkoztak és foglalkoznak. Kegyeletesen emlékezik meg K. Nagy Sándorról, a kinek pedig a munkája nem egyéb, mint száraz kivonat az országgyűlési törvényekből, bőséges tekintettel Horváth Mihály „Magyarország történeté“-re. Aztán áttekintő pillantást vet a magyar jobbágy-ságra és ennek sajátosságát találó képben mutatja be.

A jobbágyság történetében három „természetes“ főkorszakot különböztet meg. Az első Károly Róbert koráig tart s ezt „természetes fejlődés“ nek nevezi; a második Károly Róberttől Mária-Teréziáig s ez a „vajúdás kora“, a harmadik pedig az „urbáriumok kora“, a mely 1847—48. évig tart. Egy kissé maga is merésznek tartja ezt a felosztást, de ilyen alakban nem is állhat meg. Hiszen a XIV. sz. elejéig a jobbágyok az államnak — úgyszólván — csaknem minden ellenőrzése nélkül ki voltak szolgáltatva földesuraik szeszélyeinek, s ha itt-ott tekintettel voltak is emberi jogaikra, máskor mindent sárba tiport az önkény. II. Endrének a zsidó és izmaelita tőkepezészekhez való szomorú viszonya s a nagyok lelketlen hatalmaskodása jellemzi ezt a kort Károly Róbert uralkodásának a második feléig; a garázdálkodó urak nemcsak a várnépet (castrenses), hanem még a várjobbágyokat s a kisebb nemeseket is alattvalóikká tenni igyekeztek. Ilyen állapotok mellett senki sem mondhatja ezt a kort a jobbágyság természetes fejlődése korának.

Mindezeket szerző csak felületesen érinti, pedig itt kellett volna leraknia az alapköveket, a melyekre majd biztos kézzel építeni fog.

Az első fejezetben a jobbágynek az államhoz való viszonyát vizsgálja és néhány általános gondolat után áttér a portalis adózásra. Főbb vonásokban rajzolja a legismeretesebb dolgokat; újat nem mond, de valami szokatlant igen: „1323. évtől kezdve — szól — évről-évre minden jobbágy és az ország minden lakosa bizonyos meghatározott összeget, félfertőt ($\frac{1}{8}$ márkát) szolgáltat a régi kamarai nyereség helyett.“ Kerékgyártó Árpádot (Magyarorsz tört. II 11) idézi, de helyesen tette volna, ha egy másik zárójelben jelzi, hogy ő az $\frac{1}{8}$ márka alatt mily összeget ért a mostani vagy az akkori pénzértékek szerint; különben is szorosán a munkába vág a pénzügyviszonyok ismerése és ismeretése.

A 9—11. l. a portákkal s a kapudókkal foglalkozik s azután

hirtelen áttér a banderiális rendszer és egyéb olyan kérdések tárgyalására, a miknek csak a tized, vagy a kilenczed ismertetése után volna helye. Zsigmond 1432. évi hadi szabályzatával kezdi és nagy sietve röviden végez mindennel és szembeszökő örömmel mondja utoljára: „Immár közeledünk a török hódoltság korához.“

A 15—19. ll. nagyobb tájékozottsággal szól a subsidiumról, a melyet 1395-ben Zsigmond honosított meg s a mely később olyannyira elhatalmasodott.

A banderiális rendszerrel és subsidiummal kapcsolatban harmadik főkérdés gyanánt tárgyalja a katonaság kicsapongásait. Ez a munka szerencsésebb helyei közé számítható, de nem lett volna fölösleges a szomorú kép nagyobb megvilágosítására, ha azokból a „Regulamentum militare“-kből legalább az általa is figyelemre méltatott 1427. évit egész terjedelmében adná és ismertetné. Hiszen a mindennapi életet lehet ebből kiérezni. Majd szembeállítja a jobbágyot az állammal és a nemességgel ezek után az egyházhoz való viszonyát kezdi vizsgálni.

Szerző az egyház tizedét tárgyalva, csaknem semmit sem mond. Nem mert mélyebben belevágni, megelégszik Perger szűkszavú tudósításával, a mikor arról van szó, hogy a nemesség hogyan és miféle viszonyban volt a tizeddel és épenséggel nem fejtegeti, hogy 1415-ben a konstanci zsinatra utazó Zsigmond kíséretében lévő magyar urak János pápát mire bírták rá és hogy mi lett azután ennek a következménye. Pedig így egyik szálát a másik után fonva, könnyen rájöhett volna, hogy az 1437. évi parasztlázadás nem 1439-ben volt, mint ő hiszi, s hogy ekkor nem az oláhság, hanem a magyar parasztság kelt fel, bár a tized zavaros ügye még nemeseket is vitt az ő soraik közé.

A quinagesima ügyet sem tartja méltónak, hogy csak hézagosan is foglalkozék vele, úgyszintén a hussitismust sem, pedig hát nemesek a felső vidékeken voltak a hussiták elterjedve, hanem még a Tiszántúl is ezrével. Az erdélyi 1437. évi pórlázadás ezzel szorosan összefügg, mert Erdélyben is voltak hussiták.

A továbbiakban nagyobb gonddal állítja össze adatait s főbb vonásokban bemutatja, hogy a tizedszedés nem ment mindig símán. A szegény jobbágy mindent elkövetett, hogy a visszaélésekkel szemben megvédje magát és viszont a tizedszedők sem riadtak vissza semmiféle törvénytelenségtől, hogy minél jobban kiszarolják a jobbágyot.

A jobbágnak a földesúrhoz való viszonyát tárgyalva általános ismertetésében szeme elől veszi a bevezetésben kitűzött czélt s a magyar jobbágyot egy kalap alá veszi a némettel. Így Hüllmann hatása alatt a kilenczedet olyanféle körülírással adja, mintha az nem is a történeti időben jött volna létre; majd a vitézség jutalmának mondja — ugyancsak azon hatás alatt — s a 49. l. ezzel ellenkezőleg azt látszik hinni, hogy a magyar nemesség már 1240 körül a harci dol-

gokra nem igen gondol. A kilenczedet illetőleg Hüllmann helyett mindenestre jobb volna az Anjouk politikájából idézni valamit.

A kilenczed tárgyalásánál a tényeknek mindig csak a nagyját mondja el, holott az apróságokba is bele kellene markolni, mert különben a kor képét híven föl nem tüntetheti. Így pl. nem említi fel, hogy a kilenczed a földesurakra bármennyire kecsegtető intézmény volt is, nem talált osztatlan tetszésre; a Váradi káptalan egy negyed század múlva sem intézkedik a beszédéről, mert azt hiszi, hogy bizonyosan eltörlik e veszélyes újítást. Pedig hát N. Lajos szigorú parancsban igyekszik érvényt szerezni rendeletének.

A 38—43. ll. „Urbarium“ cím alatt a jobbágy egyéb — olyan rendkívüli rendes — szolgálmányairól szól. Itt részletesebb valamivel. A következőkben a földesúr bíraskodása jogát és a jobbágyok szabad költözködését adja. Mindent csak érint, sehol sem bocsátkozik mélyebb ismertetésbe. Mintegy befejezésül ezután a jobbágy jövedelmi forrásait, anyagi és erkölcsi helyzetét vizsgálja. A munkának ez a legjobb része. Itt nem pusztán a törvénykönyv rideg betűire támaszkodik, mint munkája nagyobb részében, hanem okleveleket s feldolgozott műveket is sűrűbben használ s közvetlenséggel és melegséggel szól. Munkáját az 1514 évi pórlázadás rövid megemlégtésével végzi.

Szerzőnek jelen munkája kétségkívül csak egy jóval nagyobb és teljesebb műnek az előhírnöke s reméljük, hogy szerző a történetirodalomnak ezen legkevésbébbé művelt ágát még derék munkával fogja gazdagítani.

Gombos Ferencz A.

Különfélék.

Ponori Thewrewk Emil elnöki beszédei, melyekkel a budapesti philologiai társaságnak 1875—95. évi közgyűléseit megnyitotta, megjelentek a Budapesti Philologiai Társaság kiadványaként Budapesten 1897. 240 lapon. — Az a huszonegy év, melyről a beszédek szólanak, a classica philologia hazánkbeli történetének kora Fordították már azelőtt is, a múlt század vége óta, nálunk a classicus írókat, de tudományos kritika nélkül, az antik világ felszínes és inkább pusztá verbalismusból álló ismeretével. A régi élet mindenoldalú nyilvánulásával nem törődtek s azt hitték, valamely író fordításához elég egy mentől régibb, Biponti vagy más efféle kiadás, meg egy szótár — Páriz Pápai, no meg a mythologia, melynek a meséit különben jól tudták atyáink, de egyebet nem is kerestek benne. Teljes tudományos apparatussal egy íróhoz se láttak hozzá, hogy jól értették-e vagy nem, a felől nem szereztek meggyőződést. Elégnek tartották, ha a nyelvet magát — a latint — értik és beszélik, szinte szégyennek tartották a tudományos segédeszközök használatát. Még jeles műfordítók, dr. Barna